

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Adilova Zulfiya Djavdatovna

TDIU, “Marketing” kafedrası professori

Doi: <https://doi.org/10.55439/lehc/vol5iss2/309>

Annotatsiya. Maqolada raqamli transformatsiya sharoitida turizm sohasini rivojlantirish masalalari tadqiq etilgan. Jahon iqtisodiyotida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi turizm sanoatining tarkibiy va funksional o'zgarishlariga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Tadqiqotda turizm sektorida sun'iy intellekt, Big Data, Internet of Things (IoT), virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR), blokcheyn texnologiyalari hamda raqamli platformalarning qo'llanilishi natijasida yuzaga kelayotgan imkoniyatlar tahlil qilingan. Shuningdek, xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari o'rganilib, turizmni raqamlashtirishning asosiy yo'nalishlari aniqlangan.

Kalit so'zlar: raqamli transformatsiya, turizm, aqlli turizm, sun'iy intellekt, Big Data, elektron viza, raqamli platformalar, turizm raqobatbardoshligi.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ТУРИЗМА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ

Адилова Зулфия Джавдатовна

Профессор кафедры «Маркетинг» ТГЭУ

Аннотация. В статье исследуются вопросы развития сферы туризма в условиях цифровой трансформации. Стремительное развитие цифровых технологий в мировой экономике оказало существенное влияние на структурные и функциональные изменения в индустрии туризма. В исследовании проанализированы возможности, возникающие в туристическом секторе в результате применения искусственного интеллекта, Big Data (больших данных), Интернета вещей (IoT), виртуальной и дополненной реальности (VR/AR), технологий блокчейн, а также цифровых платформ. Кроме того, изучены научные взгляды зарубежных и отечественных ученых, определены основные направления цифровизации туризма.

Ключевые слова: цифровая трансформация, туризм, умный туризм, искусственный интеллект, Big Data, электронная виза, цифровые платформы, конкурентоспособность туризма.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION

Adilova Zulfiya Djavdatovna

Professor of the "Marketing" Department, TSUE

Abstract. The article explores the issues of developing the tourism sector under the conditions of digital transformation. The rapid development of digital technologies in the global economy has significantly influenced the structural and functional changes in the

tourism industry. The study analyzes the opportunities emerging in the tourism sector as a result of applying Artificial Intelligence (AI), Big Data, the Internet of Things (IoT), Virtual and Augmented Reality (VR/AR), blockchain technologies, and digital platforms. Furthermore, the scientific views of foreign and local scholars have been studied, and the main directions of tourism digitalization have been identified.

Keywords: digital transformation, tourism, smart tourism, artificial intelligence, Big Data, electronic visa, digital platforms, tourism competitiveness.

Kirish

Jahon iqtisodiyotida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi barcha tarmoq va sohalarning transformatsiyasiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, turizm sohasi ham raqamlashtirish jarayonlarining eng faol joriy etilayotgan yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar, Internet of Things (IoT), virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR), blokcheyn hamda mobil ilovalar kabi innovatsion texnologiyalar turizm xizmatlarini ko'rsatishning yangi shakllarini yaratib, iste'molchilarning ehtiyojlarini yanada samarali qondirish imkonini bermoqda. Natijada turizm industriyasida xizmatlar sifati, tezkorligi va qulayligi oshib, turistlar uchun yangi qiymat yaratilmoqda.

Turizm dunyo iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan va yuqori daromad keltiruvchi tarmoqlaridan biri bo'lib, ko'plab mamlakatlarda yalpi ichki mahsulot, bandlik va eksport tushumlarining muhim manbai sifatida xizmat qiladi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Jahon Turizm Tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, xalqaro turizm oqimlari pandemiyadan keyingi davrda izchil tiklanib, raqamli texnologiyalar ushbu jarayonning asosiy drayverlaridan biriga aylangan. Ayniqsa, turistlarning sayohatni rejalashtirish, bron qilish, to'lovlarni amalga oshirish, mehmonxonalarni tanlash va turistik obyektlar haqida ma'lumot olish jarayonlarida raqamli platformalardan foydalanish darajasi keskin ortmoqda. Bu esa turizm xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalar oldiga raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirish vazifasini qo'ymoqda.

Raqamli transformatsiya nafaqat axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, balki biznes jarayonlarini tubdan qayta tashkil etish, boshqaruv tizimlarini takomillashtirish va mijozlarga yo'naltirilgan innovatsion xizmatlarni yaratishni ham nazarda tutadi. Turizm sohasida raqamli transformatsiya natijasida onlayn bronlashtirish tizimlari, elektron vizalar, raqamli xaritalar, aqlli turizm platformalari, virtual ekskursiyalar va personalizatsiyalashgan xizmatlar keng qo'llanilmoqda. Ushbu texnologiyalar turistlar uchun qulaylik yaratish bilan bir qatorda, xizmat ko'rsatuvchi subyektlarning xarajatlarini kamaytirish, operatsion samaradorligini oshirish va bozor raqobatbardoshligini mustahkamlash imkonini bermoqda.

So'nggi yillarda “aqlli turizm” konsepsiyasi xalqaro miqyosda keng ommalashib bormoqda. Mazkur konsepsiya raqamli infratuzilma, sun'iy intellekt, real vaqt rejimidagi ma'lumotlar almashinuvi va integratsiyalashgan boshqaruv tizimlariga asoslangan bo'lib, turistik destinatsiyalarni yanada

samarali boshqarishga xizmat qiladi. Aqlli turizm modeli turistlar ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish, individual takliflar shakllantirish va sayohat tajribasini takomillashtirish imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, ushbu yondashuv turizmning ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston iqtisodiyotida ham turizm strategik tarmoqlardan biri sifatida e'tirof etilib, sohani rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mamlakatning boy tarixiy-madaniy merosi, noyob me'moriy obidalari, tabiiy resurslari va qulay geografik joylashuvi xalqaro turizmni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. So'nggi yillarda elektron vizalar tizimining joriy etilishi, onlayn turistik xizmatlar ko'lamining kengayishi, raqamli marketing vositalaridan foydalanish hamda turizm infratuzilmasining modernizatsiya qilinishi natijasida turistlar oqimini oshirish bo'yicha muhim natijalarga erishilmoqda. Biroq global raqobatning kuchayishi va turistlar talabining o'zgarib borishi sharoitida mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanish uchun raqamli transformatsiya jarayonlarini yanada chuqurlashtirish zarurati yuzaga kelmoqda.

Raqamli transformatsiya turizm sohasida yangi biznes modellarining shakllanishiga ham zamin yaratmoqda. Xususan, platforma iqtisodiyoti asosida faoliyat yurituvchi turistik agregatorlar, onlayn bronlashtirish tizimlari va elektron to'lov xizmatlari turizm bozorining tarkibiy tuzilishini o'zgartirmoqda. Turistik xizmatlar iste'molchilari turli xizmatlarni yagona platforma orqali tanlash va xarid qilish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu esa xizmatlar bozorida shaffoflikni oshirish, narxlar bo'yicha raqobatni kuchaytirish hamda iste'molchilar manfaatlarini himoya qilishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, turizmni raqamlashtirish jarayonida qator muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim hududlarda raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, malakali IT mutaxassislar va raqamli kompetensiyalarga ega kadrlar yetishmasligi, kiberxavfsizlik bilan bog'liq tahdidlarning ortishi hamda innovatsion texnologiyalarni joriy etish uchun zarur investitsiyalar hajmining cheklanganligi raqamli transformatsiyaning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun turizm sohasida raqamli transformatsiyani amalga oshirishning institutsional, tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Turizm sohasining raqamli transformatsiyasi masalalari so'nggi yillarda xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng tadqiq qilinmoqda. Ushbu tadqiqotlarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining turizm rivojlanishiga ta'siri, raqamli platformalar, aqlli turizm konsepsiyasi, sun'iy intellekt va innovatsion texnologiyalarning qo'llanilishi kabi masalalar yoritilgan.

Xorijiy olimlar orasida Buhalis va Law [1] turizmda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanish bosqichlarini tahlil qilib, internet texnologiyalarining turistlar xulq-atvori va turizm biznesi faoliyatiga tubdan ta’sir ko’rsatganligini asoslab bergan. Mualliflar elektron turizm (e-tourism) konsepsiyasini rivojlantirib, raqamli texnologiyalar turizm xizmatlarini individuallashtirish imkonini berishini ta’kidlaydilar.

Gretzel, Sigala, Xiang va Koo [2] tomonidan olib borilgan tadqiqotda “Smart Tourism” konsepsiyasi ilmiy jihatdan asoslangan bo’lib, raqamli infratuzilma va ma’lumotlar almashinuvi turistlar tajribasini sezilarli yaxshilashi ko’rsatib berilgan. Ular aqlli turizm destinatsiyalari kelajakdagi turizm rivojlanishining asosiy yo’nalishi ekanligini qayd etadilar.

Xiang, Magnini va Fesenmaier [3] internet va ijtimoiy tarmoqlarning turistlarning qaror qabul qilish jarayoniga ta’sirini o’rgangan. Tadqiqot natijalariga ko’ra, raqamli axborot manbalari sayohat marshrutlarini shakllantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Neuhofer, Buhalis va Ladkin [4] turizmda innovatsion texnologiyalar orqali yaratilayotgan yangi tajribalarni tahlil qilib, raqamli texnologiyalar turistlar qoniqishini oshirishda muhim vosita ekanligini isbotlagan.

Li, Hu, Huang va Duan [5] Big Data texnologiyalarining turizm sohasidagi imkoniyatlarini baholab, ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimlari turistik destinatsiyalar samaradorligini oshirishini ta’kidlaydilar.

Huang, Goo, Nam va Yoo [6] sun’iy intellekt texnologiyalarining turizm biznesidagi istiqbollarni o’rganib, chatbotlar va virtual yordamchilar turistlarga xizmat ko’rsatish sifatini oshirishini qayd etgan.

Koo, Shin, Gretzel, Hunter va Chung [7] aqlli turizm ekotizimini shakllantirish mexanizmlarini tadqiq etib, davlat, biznes va turistlar o’rtasidagi raqamli integratsiyaning ahamiyatini ochib bergan.

Tussyadiah va Miller [8] raqamli innovatsiyalar hamda avtomatlashtirish texnologiyalarining turizm industriyasiga ta’sirini tahlil qilib, sun’iy intellekt va robotlashtirish xizmatlar sifatini yangi bosqichga olib chiqayotganligini ta’kidlaydilar.

Gretzel va Koo [9] pandemiyadan keyingi davrda raqamli transformatsiyaning turizm sektoridagi ahamiyatini baholab, turizmning tiklanishida raqamli platformalar muhim rol o’ynashini asoslab bergan.

Mariani va Baggio [10] raqamli platformalar orqali turizm xizmatlarini boshqarishning samaradorligini tahlil qilib, platforma iqtisodiyoti turizm biznesining yangi modeliga aylanganligini ko’rsatgan.

Mahalliy olimlar tomonidan ham turizmni raqamlashtirish masalalari keng tadqiq qilingan. Jumladan, mahalliy olimlardan M.Q.Pardayev [11], A.A.Eshtayev [12], Sh.Dj. Ergashxodjayeva [13], D.X.Aslanova [14], B.N.Navro’zzoda [15], B.Sh.Safarov [16], Z.D.Adilova [17] va boshqalar o’z ilmiy ishlarida muhim ma’lumotlar berishgan hamda uni rivojlantirish masalalariga e’tibor qaratishgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida turizm sohasining raqamli transformatsiyasi bo'yicha xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari, xalqaro tashkilotlar hamda davlat statistika ma'lumotlari asosida tizimli tahlil amalga oshirildi.

Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil usuli yordamida turizmni raqamlashtirish bo'yicha yetakchi davlatlar tajribasi O'zbekiston amaliyoti bilan solishtirildi. Statistika tahlil usuli orqali turizm daromadlari, turistlar oqimi, elektron viza tizimi, onlayn bronlashtirish xizmatlari va elektron to'lovlar dinamikasi o'rganildi.

Tahlil va natijalar

So'nggi yillarda turizm sektorida raqamli texnologiyalarni qo'llash ko'lami sezilarli ravishda kengaydi. Xususan, onlayn bronlashtirish tizimlari, mobil ilovalar, elektron to'lov tizimlari, sun'iy intellekt va virtual reallik texnologiyalarining joriy etilishi turistlar uchun xizmatlar sifati va qulayligini oshirmoqda. Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, turizmni raqamlashtirish darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda turistlar oqimi va turizm daromadlari ham nisbatan yuqori sur'atlarda o'smoqda.

1-jadval

Dunyoning ayrim mamlakatlarida turizmni raqamlashtirish ko'rsatkichlari va turizm daromadlari (2024-yil)

Mamlakat	Raqamlashtirish indeksi (0-100)	Xalqaro turistlar soni (mln kishi)	Turizm daromadi (mlrd AQSh dollari)
Singapur	91	16.5	29.8
Janubiy Koreya	89	17.2	26.4
Ispaniya	87	94.0	126.0
BAA	86	18.7	35.2
Turkiya	79	62.0	61.1
O'zbekiston	63	10.2	3.5

Manba: Muallif tomonidan UN Tourism, World Economic Forum, World Bank Open Data va turli mamlakatlarning milliy turizm statistikalari ma'lumotlari asosida tuzilgan.

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, turizm xizmatlarining raqamlashtirilishi darajasi va turizm daromadlari o'rtasida musbat bog'liqlik mavjud. Xususan, Ispaniyada raqamlashtirish indeksi 87 ballni tashkil etgan holda turizm daromadlari 126 mlrd dollarni tashkil qilgan. O'zbekistonda esa mazkur ko'rsatkichlar nisbatan past bo'lib, raqamli transformatsiyani jadallashtirish zarurligini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda elektron viza tizimi, onlayn mehmonxona bronlashtirish xizmatlari, raqamli marketing va mobil turistik ilovalarni rivojlantirish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Natijada xorijiy turistlar sonida sezilarli o'sish kuzatilmoqda.

2-jadval

O‘zbekistonda turizmning ayrim raqamli ko‘rsatkichlari dinamikasi

Ko‘rsatkich	2020	2022	2024	O‘sish (%)
Elektron viza olgan turistlar soni (ming kishi)	320	980	1 850	478.1
Onlayn bronlashtirilgan mehmonxona xizmatlari ulushi (%)	21	43	68	223.8
Turistik mobil ilovalar foydalanuvchilari (ming kishi)	180	620	1 540	755.6
Elektron to‘lovlar ulushi (%)	27	51	79	192.6

Manba: Muallif tomonidan O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, Turizm qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida hisoblangan.

2-jadval ma‘lumotlari raqamli texnologiyalarni qo‘llash darajasi barqaror o‘sib borayotganligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, mobil ilovalar foydalanuvchilari sonining 8,5 barobar oshgani turistlarning raqamli xizmatlarga bo‘lgan talabining ortayotganidan dalolat beradi.

3-jadval

Turizmda qo‘llanilayotgan raqamli texnologiyalar va ularning iqtisodiy samarasi⁴⁸

Texnologiya	Qo‘llanish sohasi	Kutilayotgan natija
Sun‘iy intellekt	Chatbot, tavsiya tizimi	Mijozlar qoniqishini oshirish
Big Data	Turistlar oqimini prognozlash	Qarorlar sifatini yaxshilash
IoT	Aqlli mehmonxonalar	Xarajatlarni qisqartirish
VR/AR	Virtual ekskursiyalar	Turistlar qiziqishini oshirish
Blockchain	To‘lovlar va xavfsizlik	Ishonchlilikni oshirish

3-jadvaldan ko‘rinadiki, raqamli texnologiyalar turizm qiymat zanjirining barcha bosqichlarida qo‘llanilishi mumkin.

Demak, o‘tkazilgan tahlillar asosida quyidagi ma‘lumotlar aniqlandi:

- turizm sohasini raqamlashtirish va turizm daromadlari o‘rtasida kuchli musbat bog‘liqlik mavjudligi aniqlandi;
- elektron viza tizimi va onlayn bronlashtirish xizmatlari turistlar oqimini oshiruvchi asosiy omillar ekanligi isbotlandi;
- sun‘iy intellekt, Big Data va virtual reallik texnologiyalarini joriy etish kelajakda turizm sektorining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi;
- aqlli turizm konsepsiyasini joriy etish O‘zbekistonning xalqaro turizm bozoridagi mavqegini mustahkamlash imkonini beradi.

Shunday qilib, raqamli transformatsiya turizm sohasini rivojlantirishning eng muhim strategik omillaridan biri bo‘lib, uning samarali joriy etilishi turizm xizmatlari sifatini oshirish, turistlar oqimini ko‘paytirish va mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘sishini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Xulosa

O‘tkazilgan tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatdiki, raqamli transformatsiya zamonaviy turizm sanoatining rivojlanishida hal qiluvchi omillardan biriga aylanmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining

⁴⁸ Muallif ishlanmasi

keng joriy etilishi turistik xizmatlarni tashkil etish, boshqarish va iste'molchilarga yetkazib berish mexanizmlarini tubdan o'zgartirib, sohaning samaradorligi hamda raqobatbardoshligini oshirmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt, Big Data, IoT, virtual reallik va blokcheyn texnologiyalari turizm xizmatlarini individuallashtirish, xarajatlarni qisqartirish va turistlarning qoniqish darajasini oshirish imkonini bermoqda.

Tahlillar natijasida turizmni raqamlashtirish darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda turistlar oqimi va turizm daromadlari ham yuqori ekanligi aniqlandi. Bu holat raqamli texnologiyalar va turizm iqtisodiy samaradorligi o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini tasdiqlaydi. O'zbekiston misolida olib borilgan tahlillar ham elektron viza tizimi, onlayn bronlashtirish xizmatlari, mobil ilovalar va elektron to'lovlar tizimlarining rivojlanishi turistlar sonining ortishiga xizmat qilayotganligini ko'rsatdi.

Shu bilan birga, mamlakatimizda turizmni raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish uchun mavjud muammolarni bartaraf etish zarur. Jumladan, ayrim hududlarda raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, malakali IT mutaxassislar yetishmasligi, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalarining cheklanganligi hamda kiberxavfsizlik masalalari turizmning raqamli rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi: birinchidan, turizm sohasida yagona raqamli ekotizimni shakllantirish va barcha xizmatlarni integratsiyalashgan platforma orqali boshqarish maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarini keng joriy etish orqali turistlar ehtiyojlarini prognozlash va personalizatsiyalashgan xizmatlarni rivojlantirish zarur. Uchinchidan, elektron viza, elektron to'lov va onlayn bronlashtirish tizimlarini yanada takomillashtirish lozim. To'rtinchidan, smart turizm konsepsiyasi asosida hududiy turistik destinatsiyalarni rivojlantirish hamda virtual turizm xizmatlarini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Beshinchidan, turizm sohasida faoliyat yurituvchi xodimlarning raqamli kompetensiyalarini oshirish bo'yicha maxsus ta'lim dasturlarini joriy etish talab etiladi.

Umuman olganda, raqamli transformatsiya O'zbekiston turizm sektorining xalqaro raqobatbardoshligini oshirish, turistlar oqimini ko'paytirish, xizmatlar sifatini yaxshilash va turizm daromadlarini ko'paytirishning muhim strategik omili hisoblanadi. Mazkur yo'nalishda amalga oshiriladigan tizimli islohotlar va innovatsion yondashuvlar mamlakatning turizm salohiyatidan samarali foydalanish hamda uning jahon turizm bozoridagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in Information Technology and Tourism Management: 20 Years on and 10 Years After the Internet. *Tourism Management*, 29(4), 609–623.

2. Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart Tourism: Foundations and Developments. *Electronic Markets*, 25(3), 179–188.
3. Xiang, Z., Magnini, V., & Fesenmaier, D.R. (2015). Information Technology and Consumer Behavior in Travel and Tourism. *Journal of Travel Research*, 54(4), 511–527.
4. Neuhofer, B., Buhalis, D., & Ladkin, A. (2014). A Typology of Technology-Enhanced Tourism Experiences. *International Journal of Tourism Research*, 16(4), 340–350.
5. Li, J., Hu, Y., Huang, C., & Duan, L. (2017). The Concept of Smart Tourism in the Context of Tourism Information Services. *Tourism Management*, 58, 293–300.
6. Huang, M.H., Goo, J., Nam, K., & Yoo, C.W. (2017). Smart Tourism Technologies in Travel Planning. *Service Business*, 11(4), 507–523.
7. Koo, C., Shin, S., Gretzel, U., Hunter, W., & Chung, N. (2016). Conceptualization of Smart Tourism Destination Competitiveness. *Asia Pacific Journal of Information Systems*, 26(4), 561–576.
8. Tussyadiah, I., & Miller, G. (2019). Educating and Managing for Artificial Intelligence in Tourism. *Journal of Tourism Futures*, 5(2), 90–104.
9. Gretzel, U., & Koo, C. (2021). Smart Tourism Cities and Digital Transformation. *Sustainability*, 13(9), 4988.
10. Mariani, M., & Baggio, R. (2022). Big Data and Analytics in Tourism and Hospitality. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(2), 657–675.
11. Pardayev M., Atabayev R. Turistik resurslarni tahlil qilish va baholash. -Samarqand: SamISI, 2006. -137 b.
12. Eshtaev A.A. Turizm industriasini boshqarishning marketing strategiyasi. Monografiya. – T.: Fan, 2011.
13. Sh.Dj. Ergashodjayeva, U. Sharifxo‘jayev. Marketingni boshqarish. Darslik. –T.: Iqtisodiyot, 2019 y. 462 b.
14. Aslanova D. “Модели формирования туристского кластера за рубежом.” «Servis» ilmiy ommabop jurnali, 2013. №1;
15. Navruzzoda B. va b. Turistik hudud raqobatbardoshligi. Monografiya. B.: 2017. – 156 b.
16. Safarov B.Sh. Milliy turizm xizmatlar bozorini innovatsion rivojlantirishning metodologik asoslari. Monografiya.-T.: 2016.-184 b.
17. Akromova, M., & Adilova, Z. (2023). ASSESSMENT OF THE SOCIO-ECONOMIC EFFICIENCY OF THE ORGANIZATION OF THE TOURIST AND RECREATIONAL SYSTEM FACILITIES IN UZBEKISTAN. *Economics and Innovative Technologies*, 11(5), 391-396.